

АКИМЕНКО ІРИНА МИКОЛАЇВНА

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
екологічної психології та соціології
Національний університет "Чернігівський колегіум"
імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів*

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стаття присвячена політичній соціалізації людини в сучасних умовах. Особливий акцент автор статті робить на проблемі розвитку політичної соціалізації сучасної молоді, складовими якої є політична культура і політична свідомість. Дана проблема є надзвичайно актуальною. Саме політична соціалізація молоді в суспільстві є показником політичної культури, а політична поведінка є показником рівня політичної свідомості в сучасному суспільстві. Процес політичної соціалізації сучасної людини зокрема молоді дає можливість зорієнтувати її в певному напрямку, який потрібен для її розвитку, адаптувати до сучасних змін суспільства та навчити жити в умовах навколишнього сучасного середовища.

Ключові слова: *політична соціалізація, політична культура, політична свідомість, політична поведінка, політичне життя, сучасна молодь, адаптація, сучасне середовище.*

Постановка наукової проблеми. У сучасній науковій думці існує велика кількість інтерпретацій того, що являє собою політична культура. Такі значні розбіжності в поглядах на дане соціальне явище пояснюються його складністю та недостатнім вивченням. Політична культура – це невід’ємна складова частина загальнонаціональної культури, яка в свою чергу відображає спосіб діяльності соціальної спільноти та особи у сфері політичних відносин. Потрібно відмітити, що саме політична культура в суспільстві включає різні компоненти й рівні культури. Насамперед, це культура ставлення суб’єктів до здійснення політичної влади, культуру політичної поведінки, культуру політичної свідомості й спілкування, культуру політичної психології, тобто всього, що поширюється на всю сферу сучасного життя суспільства.

Разом з тим політична культура в сучасному соціумі включає в себе не всю політичну свідомість і політичну поведінку, а лише те установлене, типове, що характерне для політичного життя суспільства, для політичної свідомості й поведінки, для загального психологічного стану основної маси населення, те що стало звичкою, стало типовим і характерним для певної соціальної спільноти.

Політична культура, відображаючи політичну, юридичну та психологічну компетентність громадян, громадянських і політичних діячів, їх поведінку, має великий вплив на формування й функціонування політичних і державних інститутів, додає значимості політичним процесам, визначає характер взаємозв’язку держави і громадянського

суспільства. Саме політична культура представляє собою мінливе динамічне явище, яке реагує на всі зміни навколишнього світу.

Сучасне українське суспільство перебуває на етапі трансформації своєї політичної системи, тому даний процес охоплює всі сфери суспільного життя, зумовлює необхідність відповідної політичної культури, від якої насамперед залежать характер, напрями, поведінка, психологічний стан сучасної людини, тому як нестабільність в політичному процесі викликає в політичній поведінці людини психологічну нерівновагу та переживання.

В Україні розв'язання завдань державотворення значною мірою залежить від рівня політичної культури різних верств населення суспільства загалом. За цих умов першорядного значення набуває формування політичної свідомості народу, набуття досвіду й навичок політичної поведінки, політичної соціалізації в першу чергу молоді, поступове долання існуючої фрагментарної політичної культури і становлення на цьому ґрунті громадянської демократичної політичної культури. Власне демократична політична культура відзначається толерантним ставленням до різних політичних поглядів та існуванням опозиції, де найважливішою цінністю є громадянські права і свободи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській політичній думці поняття “політична культура” одним з перших застосував В. Липинський, який визначив її як “хотіння і вміння” національних еліт використовувати у своїй діяльності дані політичної науки. Рівень політичної культури за В. Липинським є показником інтелігентності певної нації, її здатності спокійно і правдиво аналізувати суспільні явища й передбачати наслідки подій.

Сучасні вітчизняні дослідження феномену політичної культури мають чітку класифікацію і вже сьогодні маємо цілу низку напрямлень в соціології:

- прихильники соціологічного аналізу сучасного стану політичної культури, в якому основну увагу звертають на пізнавальні та практичні компоненти формування суспільної свідомості та їх засвоєння на різних рівнях групи або особи (Є. Головаха, Н. Паніна, Ю. Пахомова, М. Чурілова, І. Буров та ін.)

- дослідження, що виходять із розуміння політичної культури як сфери взаємодії політики, культури, моралі, тобто предмету політичної філософії, політичної етики та політичної психології (І. Бех, В. Кремень, Г. Колодка, Ф. Рудич, М. Степико, М. Ходаковський)

- вивчення політичної культури у контексті української ментальності (В. Лісовий, В. Бебик, М. Головатий, О. Рудакевич та інш.).

На думку українського вченого І. Поліщука усі ці напрямки аналізу політичної культури не суперечать один одному і мають бути поєднані для подальшого вивчення стану політичної культури в контексті розвитку сучасного суспільства.

Дослідник И. Бебік досліджує поняття “політична культура” як якісний параметр політичного життя суспільства, характеризує ступінь розвитку і співвідношення між правовими, соціальними та психологічними регуляторами функціонування політичної сфери суспільства. Саме останні сприяють власне політичній соціалізації особистості, суспільній свідомості й політичній практиці.

Опублікована праця Л. Нагорної “Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії” дає можливість подивитись на політичну культуру через призму історичних та соціокультурних реалій з урахуванням сучасних досліджень, де обов’язковими є такі чинники як множинність, багатоплановість характеристик політичної культури.

Отже, всі наведені вище фрагменти досліджень є правильним, змістовним та в певній мірі відображають сутність поняття “політична культура” і мають право на подальший розвиток в дослідженнях.

Мета статті. Аналіз сучасних українських дослідницьких студій щодо досліджень політичної культури в контексті низки соціогуманітарних наук, зокрема соціології, психології, політології та розкриття особливостей, основних рис та тенденцій розвитку в сучасному соціумі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Процес формування політичної культури відбувається передусім під впливом політичного життя, певних режимів, політичних систем, впливає на створення відповідної політичної комунікації. Політична комунікація, її характер, створюють певну інформаційну модель особистості, яка впливає на відносини у суспільстві, вироблення тієї чи іншої думки. Рівень політичної культури людини залежить від багатьох чинників, які активно впливають на людину упродовж її життя: політичний – державний лад, країни – сусіди, духовний – традиції, цінності, психологічний – поведінка, свідомість.

Формування політичної культури є складним процесом інтеріоризації (перенесення відповідних дій, що належать до зовнішньої діяльності у розумовий, внутрішній план, у відповідну поведінку) та екстеріоризація (перенесення до політичного середовища набутих індивідом рис, перехід зовнішніх дій у внутрішні у вигляді втілення задумів, реалізації планів і програм, культурних надбань).

Більшість науковців соціологів вважають, що саме інтеріоризовані тобто засвоєні закони впливають на ставлення людей до навколишнього середовища, в тому числі й політичного життя. На думку психологів, політична культура людей формується вже в сім’ї, де людина спочатку починає мислити у оточуючому соціумі думками батьків, в тому числі й сфері політики, потім додаються вчителі, друзі, засоби масової комунікації і в решті-решт соціокультурне середовище, але серед інститутів, що здійснюють свій вплив на формування політичної культури – сім’я, навчально-виховні заклади, які в свою чергу є най-

важливішими, бо саме тут формується ставлення до батьківщини, влади, утверджуються патріотичні цінності.

Важливим чинником у формуванні політичної культури людей є залучення їх до політичного процесу, а також взаємодія з політичною реальністю. В даному контексті політична культура виражає динаміку традицій, втілення цих традицій та їх розвиток у процесі формування цього виду культури, особливим також є вплив збережених традицій на формування традицій майбутнього.

Отже, дослідники класифікують фактори формування або трансформування політичної культури:

- внутрішні: вплив найближчого оточення (родина, навчальні заклади, групи однолітків, трудовий колектив), тип того місця, де людина мешкає постійно, особливості психології людини;

- зовнішні фактори: ЗМІ, ідеологія, державний лад, тип економічних відносин, освіта, масова національна культура, державна молодіжна політика, громадянська освіта.

Виходячи з вищезазначеного процес складний, багатогалузевий, має достатню систему дій, які визначають напрями формування й закріплення в свідомості людини політичної культури.

Політична культура є ключовим для вивчення та аналізу процесів політичного розвитку суспільства, тому ті групи людей, що її складають, виділяють політичну культуру як особливу, відмінну від загального набору цінностей, установок, практик політичної і соціальної поведінки, які в свою чергу визначають характер і темпи розвитку суспільства та його психологічний та політичний клімат.

Аналіз політичного процесу свідчить, що українське сучасне суспільство пройшло шлях від монолітної політичної культури до плюралістичної, але ще не достатньо, тому як потрібно сформувати відчуття культурно-історичної єдності. Ми вже значно оновили структурні елементи політичної культури, цінності, навички, орієнтації, методи й прийоми політичної діяльності. Наше суспільство поступово звикло до політичного плюралізму, багатоманітності підходів до розв'язання нагальних проблем, відкритого висловлення свого ставлення до політичних і державних інститутів. Втім стара тоталітарна політична культура трансформуючись у нову систему цінностей, дає про себе знати у вигляді формального, відчуженого ставлення до офіційних норм, цінностей, традицій, поведінки. Типовими явищами є політична індиферентність громадян, соціальна апатія, рецидиви конфронтаційного мислення, ерозія моральних цінностей та ідеалів, дискредитація принципів демократії, деструктивна діяльність певних соціальних груп.

Перебуваючи на етапі трансформації сучасне суспільство сьогодні процес формування політичної культури охоплює всі сфери суспільного життя, зумовлює необхідність відповідної політичної культури, від якої насамперед залежать і характер і напрями суспільного процесу.

Щоб більш змістовно довести та підтвердити вище зазначені чинники, було проведено дослідження в межах одного міста (2018 р. м. Чернігів, соціодослідження в рамках програми “Сучасний стан політичної культури населення м. Чернігів”). Головне завдання – визначити ставлення людей до політики й визначити поведінкові характеристики політичної культури українців. Основними гіпотезами дослідження є політичній культурі українців властивий комплекс меншовагості та схильності більше розраховувати на зовнішні сили, ніж на свої власні, оптимістичне бачення майбутнього нашої держави залежить від рівня особистої відповідальності громадян та їх активності у політичних процесах.

Отже, на питання “Чи цікавитесь Ви політикою?” - 56,5% респондентів відповіли “Так”, а 43,5% відповіли “Ні”. За віковими показниками кореляція показників така: громадяни старше 60 років майже зовсім не цікавляться політикою (6,2%), найбільша частка респондентів з позитивною відповіддю припадає на вік 30-49 років - 43,4% та 18 - 29-29,2% респондентів. Такі показники є типовими для посткомуністичного українського суспільства, адже громадяни колишнього СРСР характеризуються низьким рівнем компетентності в управлінні державними справами та підданським типом ставлення до подій, що відбуваються в сучасному суспільстві, політиці зокрема.

Аналізуючи поведінкові та психологічні аспекти політичної культури українців, можна стверджувати про їх низький рівень прояву. Так на питання “Чи готові до активного політичного протесту у випадку пригноблення ваших прав та інтересів?” ствердну відповідь дали 60%, але щодо участі у громадсько-політичних заходах за останній рік “у жодному участі не приймав” 84,5% респондентів. Про рівень політичної культури деякою мірою свідчить їх ставлення до політичних партій, громадських об'єднань. Опитування засвідчило, що належать до громадських та політичних партій лише 9% та 0,5% респондентів відповідно. Це свідчить про те, що громадяни не мають потреби брати участь у суспільно-політичному житті суспільства, але у випадку, коли їх права будуть пригноблені готові виступати з протестом. Відсутність потреби у участі у політичному житті країни є одним з головних показників низького рівня політичної культури.

Ще одним показником рівня політичної культури є ступінь особистої відповідальності за стан справ в країні. 62,5% респондентів вважають, що не можуть впливати на рішення влади, частково залежні від ситуації – 31%, а повною мірою лише 6,5% респондентів, майбутнє країни майже 67% переважно бачать позитивним, всі послідувачі дані з урахуванням подій в країні (зміна влади, військові дії на Сході) - 8% негативні, і 15% вагаються.

Отже, у політичній культурі українців співіснують ще тенденції прояву агресивності (незадоволення існуючим становищем), байдужості та втоми. Байдужість викликана розумінням певної дистанції між

владою та суспільством, дистанція зменшується, втім прірва ще існує, а також через те що населення поступово починає транслювати та захищати власні інтереси та цінності, нова влада намагається робити все для цього.

Помітним також ще є те, що політична культура українців характеризується явищем абстеїзму, тобто політичною апатією, ухиленням від будь-яких актів участі в політичному житті. Саме тут проявляються ті психологічні та поведінкові чинники, про які вище було зазначено реакцією громадян на суспільно значущі кризові події, участь у акціях протесту та виборчому процесі.

Втім, не дивлячись на всі негаразди в сучасному українському середовищі зовнішній локус-контроль поступово підвищується, люди вже починають розуміти, що вони мають причетність до відповідальності за стан справ, зростає рівень патріотичності, і політична культура стає поступово національною і незалежницькою.

Висновки і перспективи подальшого дослідження.

Формування політичної культури є достатньо складним процесом, тому обов'язковою має бути участь супутніх дисциплін у процесі. Насамперед це педагогічні та психологічні дисципліни, засвоєння яких відбувається саме в освітніх закладах. З огляду на це актуальним є впровадження якісно нових підходів, методик, навчальних дисциплін щодо підготовки молоді до життя в нових умовах демократичного суспільства, які б були спрямовані на формування політичної свідомості людини на основі ідей національного, духовного відродження України, укорінювали у свідомості та поведінці пануючих у даній системі політичних цінностей, норм, орієнтацій та зразків поведінки, забезпечували б рівень політичної освіченості. Перспективи розвитку політичної культури в Україні не можливі без реальних, вирішальних змін в економічному житті суспільства, активізації виробництва, формування відповідних культурно-політичних і соціально-психологічних настанов більшості населення України.

Список використаних джерел

1. Бебик В. Політологія для політика і громадянина / В. Бебик. - К.: МАУП, 2003. – 424 с.
2. Головатий М. Соціологія політики: Навчальний посібник для студентів вищ. навч. закладів / М. Головатий. - Київ.: МАУП, 2003. – 504 с.
3. Кокорська О. Політична культура: теоретико-методологічні проблеми/ О. Кокорська, В. Кокорський // Наукові записки. – 2002. - С. 24-28.
4. Липинський В. Листи до братів хліборобів: про ідею та організацію українського монархізму / В. Липинський. - Видання друге. Нью-Йорк: Булава, 1954. – 470 с.
5. Матусевич В. Політична культура: теоретико-методологічні дослідження / В. Матусевич // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 1998. - № 4/5. - С. 5-20.
6. Нагорна Л. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії / Л. Нагорна. - К.: Стило, 1998. – 278 с.

7. Оцінка громадянами ситуації країни, ставлення до суспільних інститутів, електоральні орієнтації. Результати соціологічного дослідження. - Київ: Бібліотека центру Разумкова. - 2018. - 7 с.
8. Піхун О. Проблеми формування політичної культури в перехідних суспільствах на прикладі України [Електронний ресурс] // О. Піхун - Режим доступу: <http://naub.ja.edu.ua /2012/ puhin-o-problemy-formuvannya-politechnoji-kultury-v-perehidnyh-suspilstvah-na-prikladi-ukrajiny/>.
9. Поліщук І. Концепція політичної культури: структурний аспект [Електронний ресурс] / І. Поліщук // Персонал. - 2005. - Режим доступу: <http://www.personal.in.ua/article.php?ida=22>.
10. Рудакевич О. Формування національної політичної культури в контексті цінностей Європейського союзу. [Електронний ресурс] / О. Рудакевич // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. - 2012. - Вип. 19 (1). - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Um_msm_2014_19\(1\)_39.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Um_msm_2014_19(1)_39.pdf).
11. Соловей А. Політична культура сучасного українського суспільства (теоретико-методологічні виміри та суспільна практика) [Електронний ресурс] / А. Соловей, І. Штерн // Панорама політичних студій. - 2012. - Вип. 9. - С. 26-32. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pps_2012_9_6.pdf

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bebig V. (2003). Politologia dlya politika i gromadyanina. - Kyiv, MAUP
2. Holovaty M. (2003). Sotsiologia polityky. Kyiv, MAUP
3. Kokorska O.(2002) Politichna kultura teoretiko-metodologichni problemi / O. Kokorska, V. Kokorskij. Naukovi sapiski.
4. Lipinskij V. (1954). Listi do brativ hliborobiv. Pro ideyu ta organizaciyu ukraynskogo monarhizmu. Nyu-Jork. Bulava.
5. Mausevich V. (1998). Politichna kultura: teoretiko-metodologichni doslidzhenhya, 4-5,5-20.
6. Nagorna L. (2008). Politichna kultura ukrayinskogo narodu: istorichna retrospektiva s suchasni realyi. Kyiv. Stilos.
7. Ocinka gromadyanami situaciyi krayini, stavlennya do suspilnih institutiv, e-ektoralni oriyentaciyi. (2018). Resultati sociologichnih doslidzhen/ Kyiv. Biblioteka centru Rasumkova.
8. Pihun O. (2012). Problemi formuvannyz politichnoyi kulturu v perehidnih suspilstvah na prikladi Ukraini. [Elektronij resurs] Rezhim dostupy: <http://naub.oa.edu.ua /2012/ pihun -j- problemy-formuvanhya-politychnoji-kulturu-v-perehidnyh-suspilstvah-na-prikladi-ukrajyny/>.
9. Polischuk I. (2005). Kontseptsiia politichoyi kultury: strukturnui aspect / I. Polischuk. Personal. Rezhim dostupy: <http://www.personal.in.ua/article . Php /ida - 22>
10. Redakevich O. (2014) / Formuvannya nacionalnoyi politichnoyi kulturi v konteksti cinnosti Evropejskogo Soyuzu. Ukraynska nauka: minule, suchasne, maibutnye. 19 (1), 39. Rezhim dostupu: <http://nbuv.gov.ua. / j -pdf/>
11. Un _ msm _ 2014 _ 19 (1) _ 39/. Pdf
12. Solovej A. (2012). Politichna kultura suchasnogo ukrayinskogo suspilstva (teoretiko-metodologichni vimiri) / Panorama politologichnih studij. 9, 26-32. Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ pps_2012_9_6.pdf

Akimenko I.

POLITICAL CULTURE OF PEOPLE IN MODERN SOCIETY: SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECT

The article is devoted to the political culture of people in modern society. The author of the article makes the main emphasis on the problem of the formation of the political culture of modern society. Political culture today is an inseparable part of a nationwide culture.

In a democracy the level of political culture depends on a large number of aspects. The main ones are: behavior, culture, psyche, consciousness and others. These factors are formed in society and actively interact with each other and the basis for the formation of the next phases of society. Political culture reflects political, legal, psychological competence.

Political culture has a huge impact on the formation of political and state institutions. The formation of political culture is a very complex process of interiorization and exteriorization, transition of external actions a person to an internal state these are thoughts, implementation of plans, program, political knowledge and experience, social activity of people.

Keywords: *political culture, political behavior, people, society, political consciousness, political psychology, political life, democracy, the culture, political institutions.*

Акименко И.Н.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА ЧЕЛОВЕКА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ: СОЦИОПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена политической культуре человека в современном социуме. Главный акцент автор статьи делает на проблеме формирования политической культуре современного общества, которая представляет собою неотделимую часть общенациональной культуры. В демократических государствах уровень политической культуры зависит от множества аспектов социального развития: поведения, культуры, психики, сознания, Именно эти факторы могут формироваться в обществе, где активно взаимодействуют все фазы развития социума. Политическая культура, отображая политическую, юридическую и психологическую компетентности, имеет огромное влияние на формирование политических и государственных институтов.

Ключевые слова: *политическая культура, политическое поведение, человек, социум, политическое сознание, политическая психология, политическая жизнь, демократия, культура, политические институты.*